

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

УДК 658.153:658.115.31

В.Є. МОМОТ, доктор економічних наук, професор, проректор
Дніпропетровського університету економіки та права

О.С. ПЕРВАКОВ, аспірант Дніпропетровського університету економіки та права

ФОРМИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРИВАТНОГО КАПІТАЛУ ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ КОМУНАЛЬНИХ МОНОПОЛІЙ

Стаття присвячена проблемі вибору шляхів залучення коштів для модернізації житлово-комунального господарства в Україні. Розглядається світовий досвід залучення приватних підприємств для створення або модернізації комунальних та муніципальних підприємств. Обґрунтовано вибір оптимальної форми співпраці держави (громади) та приватного сектора.

Статья посвящена проблеме выбора путей привлечения средств для модернизации жилищно-коммунального хозяйства в Украине. Рассматривается мировой опыт привлечения частных предприятий для создания или модернизации коммунальных и муниципальных предприятий. Обоснован выбор оптимальной формы сотрудничества государства (общины) и частного сектора.

The article considers possibilities of finances attracting for modernisation of communal services in Ukraine. A foreign experience of private enterprises attracting was considered. A choice of optimal form for community and private sector cooperation is grounded.

комунальна монополія, модернізація ЖКГ, залучення приватних коштів, концесія, моделі співпраці ВОТ та ВООТ

Проблема державної монополії у житлово-комунальному господарстві для України не є новою, але особливої актуальності вона набуває зараз, під час бюджетної кризи і різкої недостатності фінансування.

Загальнодержавна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства [1], про прийняття якої мова йде ще з 2004 р., досі не почала ефективно працювати. Ця програма декларує: «ситуація в житлово-комунальному господарстві продовжує ускладнюватися, відсутні позитивні зміни у становленні ринкових засад господарювання, розвитку конкуренції та залученні приватних інвестицій у підприємства галузі... Недосконалість системи управління житлом та підприємствами житлово-комунального господарства, а також системи регулювання природних монополій призвела до того, що підприємства галузі неспроможні ефективно працювати в ринкових умовах і надавати споживачам послуги належної якості».

Варто зауважити, що подібні проблеми властиві не лише Україні. Лише 5% населення світу (приблизно 300 млн осіб) отримують воду від приватних компаній [2].

Отже, проблема реформування комунальних монополій, залучення у них приватного капіталу була і лишається одним з найпоказовіших прикладів необхідності реформування монопольних відносин.

Питання реформування власності у сфері комунального господарства достатньо широко розглядається у вітчизняній та закордонній літературі. Останнім часом число таких робіт постійно збільшується.

Зокрема найбільшу увагу привернули роботи таких авторів, як В. Кучеренко, С. Дзесик [3], що розглядали питання антимонопольного регулювання у житлово-комунальній сфері. Необхідність залучення приватних коштів у цю галузь у сучасних умовах обґрунтована Б.І. Адамовим [4], Н.В. Ковальчук [5], І.В. Філіпповою [6]; підходи до рефор-

ми запропоновані В.П. Полуяновим [7], Ю.В. Федотовою [8].

При всьому розмаїтті робіт у вітчизняній науковій літературі не вдалося знайти праць, що узагальнюють та порівнюють підходи до залучення приватних інвестицій для реформування комунального господарства.

Метою дослідження стало узагальнення даних про підходи до залучення приватного сектора економіки у сферу житлово-комунального господарства.

Для цього вирішувалися такі завдання:

1. Побудова класифікації форм залучення приватних підприємств у ЖКГ.

2. Проведення порівняння схем поділу обов'язків між державними (комунальними) та приватними підприємствами при різних формах залучення приватного сектора.

3. Проаналізувати світову практику залучення приватних підприємств у комунальну сферу.

В умовах різкої недостатності фінансування виникає необхідність залучення приватних коштів, тобто партнерства між державним та приватним сектором з метою розробки, планування, фінансування, будівництва та експлуатації об'єктів комунальної інфраструктури. У числових показниках обсяги залучення приватних підприємств у комунальну сферу у всіх країнах світу є недосить високими. Формування приватних служб

водопостачання та каналізації відбувалося переважно у 1990–2000 рр. (табл. 1).

Окрім грошових коштів, залучається також досвід приватного сектора. У результаті виникає декілька узагальнених підходів до реформування комунальних монополій, які суттєво відрізняються за ступенем залучення приватного сектора (рис. 1).

У світовій практиці застосовуються такі схеми управління житлово-комунальними монополіями [9]:

- Повністю державний сектор.
- Пасивні приватні інвестиції.
- Контракти на проектування і будівництво.
- Контракти на надання послуг.
- Спільні підприємства «Будівництво-експлуатація-передача».
- Концесійні угоди.
- Пасивні державні інвестиції.

Відмінності у сутності цих схем наведено на рис. 2.

Питання залучення приватних інвестицій у комунальну сферу розглядаються державним управлінням багатьох країн світу. У результаті з'явилася можливість розглянути популярність різних схем залучення приватного капіталу у світі (табл. 2). Якщо в літературі та Internet-джерелах доступна інформація про застосування різних підходів в одній країні, вона наведена у кількох ячейках.

Характерною особливістю співпраці з приватними структурами протягом

Таблиця 1

Інвестиції у проекти водопостачання та каналізаційних систем, які здійснюються за участю приватного капіталу у 1990–1994 та 1995–2000 рр. (млн дол. США) [9]

Країна	1990–1994 рр.	1995–2000 рр.
Аргентина	4075	4173
Бразилія	3	2891
Чилі	128	3720
Чеська республіка	16	37
Індонезія	4	883
Малайзія	3977	1116
Малі	0	697
Мексика	295	277
Філіппіни	–	5820
Румунія	–	1025
Південна Африка	–	209

Ступінь контролю держави		
Приватні структури є орендарями (концесія)	Партнерство приватних та комунальних структур	Повна передача приватним структурам
Муніципальна власність на основні фонди, приватне управління та інвестиції (концесії) («Французький підхід»)	Акціонування комунальних підприємств з частковим продажем акцій за умов муніципальної власності на контрольний пакет («Німецький підхід»)	Повна приватизація шляхом продажу контрольного пакету акцій (інколи – всіх) комунальних підприємств приватному інвестору («Англійський підхід»)

Рис. 1. Загальні підходи до реформування комунальних монополій

	Встановлення галузевих стандартів	Власність на основні фонди	Капітало-вкладення	Проектування і будівництво	Експлуатація	Збір платежів зі споживачів	Нагляд за роботою оператора та платежами (тарифами)
Повністю державний сектор	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль
Пасивні приватні інвестиції	Державний контроль	Державний контроль	Спільний контроль	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль
Контракти на проектування та будівництво	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль	Приватний контроль	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль
Контракти на надання послуг	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль	Державний контроль	Приватний контроль	Державний контроль	Державний контроль
Спільні підприємства	Державний контроль	Спільний контроль	Спільний контроль	Спільний контроль	Спільний контроль	Спільний контроль	Державний контроль
Будівництво–експлуатація–передача	Державний контроль	Державний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Державний контроль	Державний контроль
Концесійні угоди	Державний контроль	Державний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Державний контроль
Пасивні державні інвестиції	Державний контроль	Приватний контроль	Спільний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Державний контроль
Повністю приватний сектор	Державний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Приватний контроль	Державний контроль

Рис. 2. Поділ відповідальності між державним та приватним секторами при різних формах участі приватного сектора у наданні послуг водопостачання та каналізації

Світові тенденції реформування житлово-комунальних монополій

Контракти на послуги	Контракти управління	Оренда	ВОТ / Концесії	ВООТ / Продаж
1990-ті роки	Франція	Німеччина, Польща, Франція, Іспанія, Берег Слонової Кістки	Іспанія, Франція, Туреччина	Велика Британія
2000-ні роки	Венесуела, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Південна Африка, США,	Колумбія, Коморські острови, Казахстан, Малі, Мозамбік, Нігер, Сенегал, Угорщина, Чехія	Аргентина, Австралія, Болівія, Бразилія, Габон, Гондурас, Еквадор, Естонія, Індонезія, Китай, Колумбія, Мексика, Малайзія, Марокко, Філіппіни, Румунія, Словенія, Таїланд, Уругвай	Великобританія, Чилі

контрактів є взаємозалежність обсягів відповідальності (глибини участі) комерційних структур і термінів співпраці (рис. 3).

Також можна вказати на залежність поділу доходів від глибини співпраці.

Узагальнюючи отриману інформацію, можна виділити найбільш перспективні форми залучення приватних коштів у житлово-комунальну сферу: схеми ВОТ («build – operate – transfer») та ВООТ («build – own – operate – transfer»), що поєднують фінансування з обмеженим регресом та фінансування під гарантії українського уряду.

Схема проектного фінансування ВОТ передбачає, що на основі отрима-

ної від держави концесії комерційний банк (або консорціум банків) створюють спеціалізовану компанію з функціями генерального підрядника, яка здійснює фінансування та будівництво об'єкта. Після завершення робіт ця компанія отримує право експлуатації об'єкта протягом певного, досить тривалого часу або отримує об'єкт у власність. При реалізації проектів, що мають сприяти реалізації інвестиційного проекту шляхом укладання контракту на придбання об'єкта за фіксованою ціною або опціонної угоди, надаються урядові гарантії банку, що фінансує проект (рис. 4).

Використання умов ВООТ передбачає отримання приватною компанією

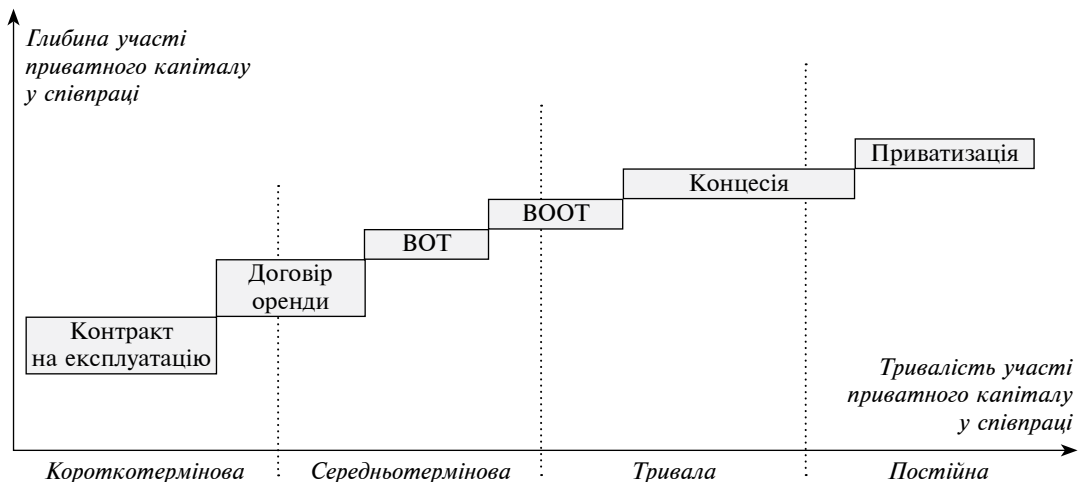

Рис. 3. Класифікація форм співпраці у житлово-комунальній галузі з приватними структурами за тривалістю

Обслуговування	Оренда	ВОТ та ВООТ		Концесія	Приватизація
Податки та обов'язкові платежі	Податки та обов'язкові платежі	Податки та обов'язкові платежі		Податки та обов'язкові платежі	Податки та обов'язкові платежі
Кошти у державний та місцеві бюджети	Кошти у державний та місцеві бюджети	Кошти у державний та місцеві бюджети	Кошти у державний та місцеві бюджети	Кошти у державний та місцеві бюджети	Власність комерційної структури
		Винагорода комерційної структури		Винагорода комерційної структури	
Винагорода комерційної структури	Винагорода комерційної структури	→			

Рис. 4. Залежність поділу доходів між приватними, а також державними та комунальними структурами від глибини співпраці

від держави в експлуатацію об'єкта, причому фінансування здійснюється у формі прямого кредитування такої компанії банком під урядові гарантії. Згідно з умовами ВООТ проектна компанія відповідає за будівництво, фінансування, управління та обслуговування об'єкта інвестицій протягом певного періоду часу (від 20 і більше років), після чого об'єкт передається державі. До цього часу проектна компанія розпоряджається доходами від об'єкта, забезпечуючи необхідні умови його експлуатації.

Характерною рисою схем проектного фінансування ВОТ та ВООТ є поділ проектних ризиків між учасниками: спеціальною компанією (генеральним підрядником), банком-кредитором та державою, що закріплюється у концесійному договорі або франчайзинговій угоді, та забезпечення взаємної зацікавленості всіх учасників проекту в його своєчасній та ефективній реалізації.

Основними перевагами такого приватного фінансування за схемами ВОТ та ВООТ для держави слід назвати:

– відсутність прямих бюджетних витрат на реалізацію інвестиційних проектів, що є надзвичайно важливим в умовах обмеженості державних фінансів та дефіциту державного бюджету;

– через певний період часу, визначений терміном концесії чи франчайзингової угоди, держава отримує у власність функціонуючий об'єкт;

– використання механізму конкурсного відбору, залучення до фінансування приватного сектора дають змогу забезпечити більш високу ефективність використання фінансових ресурсів та вищі результати від реалізації проекту;

– стимулювання розвитку виробничого потенціалу та обслуговуючої інфраструктури регіону та держави в цілому, що дає змогу вирішити цілу низку важливих народногосподарських та соціальних проблем.

Таким чином, розглянувши світовий досвід залучення приватних компаній для підвищення ефективності та реформування власності комунальних монополій, отримали такі результати:

1. Вдосконалена класифікація форм співпраці держави з приватними структурами під час реформування комунальних монополій та створення нових підприємств обслуговування житлово-комунального господарства.

2. Проведений аналіз відмінностей різних форм співпраці держави (місцевої комуні) з приватним сектором.

3. Встановлено залежності між глибиною співпраці з одного боку, та три-

валістю співпраці і часткою приватних підприємств – з іншого.

4. Запропоновано найбільш актуальні для сучасних українських комунальних підприємств форми співпраці – BOT («build – operate – transfer») та BOOT («build – own – operate – transfer»), що поєднують фінансування з обмеженим регресом та фінансування під гарантії українського уряду.

Список використаної літератури

1. Загальнодержавна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 рр.

2. Частное финансирование и оказание услуг в областях здравоохранения, образования и водоснабжения, Human Development reports, UNDP – 2003, http://hdr.undp.org/en/media/hdr03_rus_chapter_5.pdf

3. Кучеренко В. Антимонопольне регулювання діяльності підприємств водопостачання / В. Кучеренко, С. Дзесик // Економіка України. – 2001. – № 3. – С. 40–43.

4. Адамов Б.І. Удосконалення управління комунальними структурами міст / Б.І. Адамов / НАН України, Інститут економіки промисловості. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1996. – 37 с.

5. Ковальчук Н.В. Зміна структури власності ЖКГ як передумова розвитку

ринкових відносин у галузі / Н.В. Ковальчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2005. – Т. 2, № 6. – С. 214–217.

6. Филиппова И.В. Влияние работы приватизированных предприятий г. Киева на экономику / И.В. Филиппова // Государственный информационный бюллетень о приватизации. – 2006. – № 8. – С. 47–49.

7. Полуянов В.П. Теория и практика реформирования предприятий в коммунальном хозяйстве: Методологический аспект / В.П. Полуянов. – Донецк: ІЕП НАН України, 2001. – 295 с.

8. Федотова Ю.В. Трансформація відносин власності у житлово-комунальній сфері / Ю.В. Федотова // Коммунальное хозяйство городов. – 2007. – № 77.

9. Финансирование сектора водоснабжения и канализации в странах Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии // Протокол конференции министров финансов / экономики, водного хозяйства и окружающей среды стран ВЕКЦА и их партнеров. – Ереван, Армения – 17–18 ноября 2005 г. // <http://www.oecd.org/dataoecd/14/14/36473093.pdf>

Надійшло до редакції 2.02.2010